

ANKARA'DA BEŞ ASIRLIK MEDRESE: SARI HATİB MEDRESESİ

A FIVE-CENTURY-OLD MADRASA IN ANKARA: THE SARI HATIB MADRASA

ПЯТВЕКОВАЯ МЕДРЕСЕ В АНКАРЕ: МЕДРЕСЕ САРЫ ХАТЫБ

Beyhan ŞAN*

ÖZ

Sarı Hatib Medresesi, Ankara'nın eğitim-öğretim tarihine ve kültürüne, 16. yüzyıl başlarından 20. yüzyıl başlarına kadar katkı sağlamış ve iz bırakmıştır. Mevlâna Abdullah da denilen Sarı Hatib Efendi adlı bir hayırsever, Ankara merkezinde bulunan Hacı Seydi Mahallesi'nde bir medrese yaptırmış; medresenin masrafları Sivas'ta bulunan Buruciye Medresesi Vakfı'nın bazı vakıf köylerinden elde edilen öşür gelirleriyle sağlanmıştır. Ankara'nın Çubuk Kazası'nda bulunan Karyağdı, Kavacık, Kafırsaray ve Köşrelilik köylerinden alınan öşür vergisinden elde edilen gelirin tasarrufu Mevlâna Abdullah'ın kurduğu Sarı Hatib Medresesi'nin müderrislerine bırakılmıştır. Vakıf şartnamesi günümüze kadar ulaşamayan medrese hakkında bugüne kadar yapılan az sayıdaki çalışmalar; medrese ile ilgili kısa bilgiler verirken, kurucusunun kim olduğu, yeri, işleyişi ve akarı hakkında oluşan bilinmezlikler bu çalışmanın ortaya çıkmasında esin kaynağı olmuştur. Vâkıfın isminin hem Sarı Hatib hem de Mevlâna Abdullah olarak anılması, medresenin adında çeşitli karışıklıklara ve bilinmezliklere neden olsa da elde edilen bilgilerle bu soruların yanıtlanması ve medresenin tarihi bilgisinin canlandırılması amaçlanmıştır. Bunun yanında medresenin kurucusu, medreseye gelir sağlayan kaynaklar, medrese görevlileri ile bunların vazifeleri, medresenin masrafları ve genel işleyişi hakkında bilgiler ortaya konularak, Osmanlı vakıf kültürüne, medrese sistemine, Ankara'nın kültür ve eğitim tarihine katkısı değerlendirilmiştir. Medresenin araştırılması için Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi ve Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesinde bulunan Osmanlı Arşivindeki ilgili vakıf kayıtları ve defterler incelenmiştir. Ayrıca konuyla ilgili ikincil kaynaklardan ve araştırma eserlerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ankara, medrese, müderris, Osmanlı, Sarı Hatib.

ABSTRACT

The Sarı Hatib Madrasa contributed to the educational history and culture of Ankara from the early 16th century to the early 20th century, leaving a lasting legacy. A philanthropist

* **ORCID:** [0000-0003-1360-4121](https://orcid.org/0000-0003-1360-4121), Dr. Öğretim Üyesi, Bilgi Teknolojileri ve Yönetim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi – Tarih Bölümü, Qarshi, Özbekistan
beyhansanx@gmail.com

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Şan, B. (2025). ANKARA'DA BEŞ ASIRLIK MEDRESE: SARI HATİB MEDRESESİ. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* (68), 1-11. DOI: [10.17498/kdeniz.1767033](https://doi.org/10.17498/kdeniz.1767033)

Ankara'da Beş Asırlık Medrese: Sarı Hatib Medresesi

known both as Sarı Hatib Efendi and Mevlâna Abdullah had a madrasa built in the Hacı Seydi District located in the center of Ankara. The expenses of the madrasa were covered by the tithe revenues obtained from several endowed villages belonging to the Buruciye Madrasa Waqf in Sivas. The revenues derived from the tithe tax collected in the villages of Karyağdı, Kavacık, Kafırsaray, and Kösrelik in the Çubuk district of Ankara were allocated to the mudarrises of the Sarı Hatib Madrasa founded by Mevlâna Abdullah. Although the original waqf deed has not survived to the present day, the limited number of studies conducted on the madrasa so far provide only brief information; the uncertainties surrounding the identity of its founder, its location, functioning, and financial resources have inspired the emergence of this study. Although the founder's name being referred to as both Sarı Hatib and Mevlâna Abdullah has caused certain ambiguities and misconceptions regarding the name of the madrasa, this study aims to clarify these questions and reconstruct its historical background in light of the available data. Furthermore, by presenting information concerning the founder of the madrasa, the income sources supporting it, its staff and their duties, its expenditures, and general functioning, the contribution of the institution to Ottoman waqf culture, the madrasa system, and the cultural and educational history of Ankara is evaluated. For this research, relevant waqf records and registers preserved in the Archive of the General Directorate of Foundations and in the Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Türkiye Directorate of State Archives were examined. In addition, secondary literature and scholarly works related to the subject were consulted.

Keywords: Ankara, madrasa, mudarris, Ottoman, Sarı Hatib

АННОТАЦИЯ

Медресе Сары Хатыб внесло значительный вклад в историю образования и культуры Анкары с начала XVI века до начала XX века и оставило заметный след. Благотворитель, известный как Сары Хатыб-эфенди или Мевляна Абдуллах, построил медресе в махалле Хаджи Сейди в центре Анкары. Расходы медресе покрывались из десятинных доходов, получаемых от некоторых вакуфных деревень, принадлежащих вакфу медресе Буруджие в Сивасе. Доходы от десятинного налога, собираемого в деревнях Карягды, Каваджык, Каферсарай и Кёсрелик казы Чубук (Анкара), были переданы в распоряжение мударрисов медресе Сары Хатыб, основанной Мевляной Абдуллахом. Хотя оригинальный вакфиййе (устав вакфа) не дошёл до наших дней, немногочисленные исследования, посвящённые медресе, дают лишь краткие сведения. Неопределённости, связанные с личностью её основателя, местоположением, функционированием и финансовыми источниками, послужили стимулом для проведения данного исследования. Несмотря на путаницу, связанную с тем, что основатель упоминается как Сары Хатыб и как Мевляна Абдуллах, целью работы является прояснение этих вопросов и реконструкция исторической информации о медресе на основе имеющихся данных. Кроме того, рассматриваются личность основателя, источники доходов медресе, его служащие и их обязанности, расходы и общая организация, что позволяет оценить вклад медресе в османскую вакуфную культуру, систему медресе, а также в историю культуры и образования Анкары. В ходе исследования были изучены соответствующие вакуфные записи и реестры, хранящиеся в Архиве Главного управления по делам вакфов и в Османском архиве Управления государственных архивов Администрации Президента Турции. Также были использованы вторичные источники и научные исследования по теме.

Ключевые слова: Анкара, медресе, мударрис, Османы, Сары Хатыб

GİRİŞ

Osmanlı devletinde, eğitim işlerinin önemli bir kısmı vakıflar aracılığıyla sürdürülmüştür. Eğitim kurumlarının önde gelen müessesesi olan medreseler, Osmanlı hükümrânlığı boyunca Türk-İslam geleneği ile harmanlanarak zaman zaman değişikliklere uğrayarak başkentte ve taşrada varlığını devam ettirmiştir. Medreseler, yalnızca eğitim vermeye yükümlü kurumlar olmamış aynı zamanda İslam dininin ilim ve kültür araçlarının yaygınlaştırılması, devlet-ileri gelen-halk unsurlarının uzlaşması ve alanda ihtiyaç olan kadronun yetiştirilmesi gibi işlevleri de olmuştur. 1326-1451 yılları arasında Anadolu’da 53 medrese bulunmaktadır. İstanbul’un fethiyle yeni eğitim dönemine girilmiş, İstanbul ve Anadolu’daki medreselerin sayıları ve nitelikleri artırılmış ve İstanbul’daki Sahn-ı Seman Medreseleri ile Süleymaniye Medreseleri, Anadolu medreselerine eğitim modeli olmuştur. (İpşirli, 2003, s. 327)

Şehir merkezleri, medreselerin yoğunlukta olduğu yerlerdir. Hem şehir merkezi olması açısından hem de Selçuklu ve Beylikler geleneğini devam ettiren merkezlerden olması bakımından Ankara’da medreselerin varlığı asırlar boyunca devam etmiştir. Ankara, Anadolu eyaletinin önemli sancak merkezlerinden olması dolayısıyla belli bir idarî, askerî, ilmi, ticarî ve zanaat erbabını bünyesinde barındırmaktadır. 16. yüzyıl ortalarında Anadolu’nun büyük şehirleri arasında kabul edilmektedir (Çalık, 2017, s. 529; Ergenç, 1975, s. 99, 159; Faroqhi, 2000, s. 178; Özdemir, 1991, s. 22, 209). 16. yüzyılda Ankara’da 10 medresenin eğitime devam ettiği tespit edilmiştir, 19. yüzyıla gelindiğinde medrese sayısı 26’ya ulaşmıştır (Ergenç, 1995, s. 25; Özdemir, 1998, s. 51; Şan, 2025, s. 332-334).

Çalışmaya konu olan Sarı Hatib Medresesi, Ankara’nın merkezinde inşa edilmiş ve yüzlerce yıl eğitim hizmeti vermiş bir medresedir. Çalışmanın odak noktası, Ankara’daki Sarı Hatib Medresesi ve Mevlâna Abdullah Medresesi adıyla bilinen ve farklı medreseler olduğu düşünülen iki medresenin; yapılan araştırmalar neticesinde tek medrese olduğu kanaatini ortaya koymaktır. Ankara’nın tarihi ile ilgili yapılan çeşitli araştırmalar, Ankara’da Sarı Hatib Medresesi’nden kısaca söz etmekte; medresenin bânisinin kim olduğu ve medresenin yerinin tam olarak nerede olduğuna dair bilgilere ulaşamadığı söylemekte fakat Mevlâna Abdullah adına yer vermemektedirler. 16. yüzyıl Ankara’sının tarihi resmini çizen Ergenç, Sarı Hatib Medresesi’nden bahsederken, “*medresenin kurucusu, yapılış tarihi ve nerede olduğuna dair bilgilere ulaşamadığını; Fatih, Kanuni ve II. Selim dönemi defterlerinde medresenin adının geçmediğini, diğer Ankara medreselerine göre müderrislerinin daha yüksek ücret aldığı*” söylemiştir (Ergenç, 1995, s. 26). Özdemir, “*Sarı Hatib Medresesi’ni 19. yüzyıl medreseleri arasında sayarak bânisi, yeri ve tarihinin tespit edilemediğini, müderrislerinin aynı zamanda müteveli görevi yaptıklarını*” ifade etmiştir (Özdemir, 1998, s. 52). Galanti, “*Ankara Tarihi*” adlı eserinde, “*Sarı Hatib Medresesi ile Sarı Abdullah Medresesi’nden ayrı ayrı bahsederken medreselerin isimleri dışında bir bilgiye yer vermemiştir*” (Galanti, 2005, s. 221). Baltacı, “*medresenin paye olarak kırklı medrese derecesinde olduğundan bahsetmiş ve medresenin bir müderrisi hakkında bilgi vermiştir*” (Baltacı, 1976, s. 140-141). Çınar ile Gümüşçü’nün hazırladığı “*Çubuk Kazası*” adlı eserde, Mevlânâ Abdullah Medresesi’nin gelirleri incelenmiş ve Sarı Hatib ile Mevlâna Abdullah’ın aynı şahıslar olabileceği, ilk defa tartışma konusu olmuştur (Çınar & Gümüşçü, 2002, s. 244-245). Ankara’daki Türk yapıları hakkında bilgi veren Öney, Sarı Hatib Medresesi’nden bahsetmemektedir (Öney, 1972, s. 131). Bu bilgilere ek olarak, arşiv kaynaklarında karşılaşılan Sarı Hatib Medresesi ve Mevlâna Abdullah Medresesi şeklinde ayrı ayrı ifade edilen isimlerdeki karışıklık ve bu medreselerin aynı akara sahip olmaları konunun detayının araştırılmasındaki ihtiyacı ortaya koymuştur. Çalışmada, söz konusu

Ankara’da Beş Asırlık Medrese: Sarı Hatib Medresesi

medresenin kurucusu, eğitimi, işleyişi, personeli hakkındaki bilgileri açığa çıkarmakla birlikte Mevlâna Abdullah adıyla gelen karışıklığın giderilmesi amaçlanmaktadır.

Medrese hakkında verilen bilgilerin kaynak yetersizliği nedeniyle eksik oluşu, medrese için etraflı bir çalışmaya ihtiyacını açığa çıkarmıştır. Sarı Hatib Medresesi ile ilgili bilgilerin detaylandırılmaya muhtaç bulunmasından bu çalışma yapılmıştır. Medresenin bilgi inşası için Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi ve Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesindeki Osmanlı Arşivinde bulunan ilgili kayıtlar ile defterler incelenmiş ve istifade edilmiştir; konuyla ilgili ikincil kaynaklardan ve telif eserlerden de yararlanılmıştır. Bu yolla elde edilen verilerin işlenmesi ile ortaya çıkan bilgiler Sarı Hatib Medresesi ile ilgili daha detaylı bir bilgi hattının çizilmesine imkân vermiş böylece medrese yeniden değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

SARI HATİB MEDRESESİ’NİN KURULUŞU VE KURUCUSU

Medresenin vakıf şartnamesi günümüze ulaşmadığından kuruluş tarihi tam olarak bilinmemektedir. Medrese hakkında ulaşılan ilk bilgi, Kanûnî Sultan Süleyman döneminde, 1522 yılında yapılan vakıf tahririndedir. Mevlânâ Abdullah’ın Ankara’da vakıf kurarak bir medrese yaptırdığı ve Çubuk Kazası’nda bulunan dört köyün medreseye akar olarak sarf edildiği kaydedilmiştir (1522, 71b-73a). Bu bilgi, bizlere medresenin 1522 senesinden önce yapıldığını düşündürmektedir.

Sarı Hatib Medresesi, Ankara’nın merkezinde Hacı Seydi Mahallesi’nde bulunmaktadır ancak yapı günümüze kadar ulaşmamıştır (BOA, EV.MKT.577.192; BOA, EV.MKT.578.121). Hacı Seydi Mahallesi’nin diğer adı Hacı Tepesi Mahallesi’dir. 16. yüzyılda yedi avârızhâneye sahip olan mahalle, Müslüman mahallelerindendir ve nüfusu bakımından diğer mahallelere oranla ortalama büyüklüktedir. Hacı Seydi Mahallesi 19. yüzyılda mevcuttur (Ergenç, 1995, s. 31; Özdemir, 1998, s. 93). 1924 Ankara haritasından yola çıkarak edinilen bilgilere göre, günümüzde bu mahalle, Tâceddin Dergâhı ile Hacettepe Üniversitesi’nin kuzeydoğusuna tekâmül etmektedir (Günel & Kılıcı, 2015, s. 99).

Ankara Sancağında 1463, 1522 ve 1530 yıllarında yapılan tahrirlerde Sarı Hatib Medresesi adında bir kayda ulaşılamamıştır. Medresenin adı hakkında, ilk dönem arşiv kaynakları ile sonraki arşiv belgeleri arasında farklı kayıtlar gözlenmiştir. 16. asra ait tahrirlerde “*Mevlânâ Abdullah’ın binâ ettiği medrese*” olarak kaydedilirken 19. asır kayıtlarında “*Ankara’da vâkı’ ashâb-ı hayrâtdan merhûm Sarı Hatib Efendi’nin binâ ve ihyâ eylediği bir kut’a medrese*” şeklinde kaydedilmiştir (BOA, CMF.78.3865; VGMA, 1981.10). Çubuk Kazası adlı çalışmada Mevlâna Abdullah ile Sarı Hatib’in aynı kişiler olabileceği ihtimali üzerinde durulmuş ancak çalışmanın kapsamı gereği bu konu üzerinde fazla durulmadığından mesele araştırılmaya muhtaç kalarak, meselenin çıkış noktası ortaya koyulmuştur. Mevlâna Abdullah’ın Fatih döneminde yaşamış olabileceği ifade edilerek onun kim olduğu hakkında bazı varsayımlarda bulunulmuştur; Seyfiye Medresesi müderrisi Mevlânâ Abdullah adlı bir şahıstan söz edilmekte ancak yaşadıkları zaman farkından dolayı aynı kişiler olmadığı söylenmektedir. Onun kim olduğu hakkındaki diğer ihtimal, Ankara’da Sarı Hatib Medresesi’nin kurucusu ile aynı kişiler olduğu ihtimalidir. Sarı Hatib Medresesi’nin kurucusunun kim olduğu, Sarı Hatib adının nereden geldiği bilgisine ulaşılamamış ancak Kafırşarayı ile Köşrelik köylerinin bu medresenin akarı olduğu ve mutasarrıfının müderrisler olduğu bilgisi kaydedilmiş, buradan yola çıkarak Sarı Hatib ile Mevlâna Abdullah’ın aynı kişiler olabileceği düşünülmüştür (Çınar & Gümüşçü, 2002, s. 245). Bu ihtimali doğrulayan bir belge 1306/1889 senesinde “...*Sarı Hatib Medresesi vakfının nam-ı diğeri Mevlânâ Abdullah idüğü(?) kayden mütebeyyin idüğü...*” ifadeleriyle kaydedilmiştir (BOA, EV.MKT.CHT.247.137). 1111/1700 yılında gerçekleşen müderris atamasını ihtiva eden başka bir kayıt, “*Ankara’da Abdullah Sarı Hatib bina eylediği*

medresenin...” diye başlamaktadır (Hurufat, 1138.1.(4)). 17 Muharrem 1128/12 Ocak 1716 tarihli bir müderris arzuhalinde “...*medine-i Ankara’da vâki’ Sarı Hatib-Mevlânâ Abdullah dimekle mâruf medrese...*” ifadesi kullanılmıştır (BOA, İE.EV.54.5964). Sözü edilen ifadelerden, Mevlânâ Abdullah ile Sarı Hatib adlı şahısların aynı kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Bânisine ithafen medresenin adı da bazı belgelerde Sarı Hatib Medresesi bazılarında ise Mevlânâ Abdullah Medresesi şeklinde kaydedilmiştir.

Sarı Hatib Medresesi ve Mevlânâ Abdullah Medresesi olarak kaydedilen medreselerin gerçekte aynı medrese olduğunun başka bir kanıtı, medrese akarının aynı olmasıdır. Ankara’nın, ulaşılan ilk tahriri olan 1463 tarihli defterde, “...*Karye-i Kafırsarayı, Karyağdı, Köşrelilik, Kavacık kadimden Sivas’ta Ürkürdi Medresesi’nin vakfıymış...*” ifadesi kaydedilmiştir (Mad 9, 27b-28a). Bu ifadeye Çubuk Kazası’na bağlı bu köyler Sivas’taki Ürkürdi/Burucıye Medresesi’nin vakıf akarı köylerindendir. Bu medrese, Anadolu Selçuklu Sultanlarından III Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında 670/1271-72 yılında Muzafferüddin Burucirdî tarafından yaptırılmıştır, Sivas’ta Burucıye Medresesi olarak anılan medrese, Sivas’a ait 1455 tahrir defterinde Medrese-i Ürkürdi ifadesiyle kaydedilmiştir (Eyice, 1992, s. 465; Üçer, 2018, s. 44). 1522 yılı Ankara tahrir defterinde, Kafırsarayı, Karyağdı, Köşrelilik ve Kavacık köylerinin geliri, Sivas’taki Burucıye Medresesi’nden, Ankara’da Mevlânâ Abdullah’ın yaptırdığı medresenin müderrisinin tasarrufuna verildiği görülmektedir (1522, 71b-73a). 1530 ve 1571 yılında yapılan tahrirlerde de aynı ifade kullanılmış ve alınan vergideki değişiklikler kaydedilmiştir (438, s. 388; 1571, 65b-67a: Çınar & Gümüşçü, 2002, s. 244-245).

Tahrir defterlerinde Mevlânâ Abdullah’ın yaptırdığı medresenin müderrislerine tahsis edilen dört köy; Ankara Sancağı’na ait hurûfat defterlerinde Sarı Hatib Medresesi’nin akarı olarak görülmektedir. 1180/1766 yılına ait bir atama kaydında “...*Ankara derûnunda Sarı Hatib Medresesinin vakfı olan Çubukemir kurâlarından Saray ve Köşrelilik ve Kavacık nâm kurâların arâzilerinden zirâ’at ile hâsıl olan mahsûlat ve bâğ ve bağçe ve bostanların a’sâr-ı şer’iyeleri...*” şeklinde geçen ifadeye göre Çubuk’taki adı geçen köyler Sarı Hatib Medresesi’nin vakıf köyleri olduğu anlaşılmaktadır (VGMA, 1057.21(47).5).

Netice itibarıyla, Sarı Hatib Mevlânâ Abdullah Efendi’nin yaptırmış olduğu medrese, 16. yüzyılda “Mevlânâ Abdullah’ın yaptırdığı medrese” şeklinde kaydedilirken; 17. ve 18. yüzyılda “Sarı Hatib Medresesi” olarak ifade edildiği anlaşılmıştır. Ancak bazı kayıtlarda, Sarı Hatib ve Mevlânâ Abdullah isimlerinin birlikte kullanıldığı görülmektedir ki bu da iki farklı adla anılan medresenin aynı medreseler olduğunu doğrulamaktadır. Kurucusuna namzet bu adla anılmıştır ancak kurucunun kim olduğu, hangi mesleği icra ettiği, niçin Ankara’da medrese yaptırdığı gibi bilgiler henüz yanıtlanamamıştır.

Medrese, 16. asır başlarında eğitim vermeye başlamış ve kesintisiz bir şekilde 20. asır başlarına kadar hizmet vermeye devam etmiştir. Medrese ile ilgili ulaşılan en son tarihli belge Rumi 5 Şubat 1326/Miladi 18 Şubat 1911 tarihli muhasebe kaydı bilgisini içeren belgedir. (BOA, EV.MKT.3386.157). Bu tarihten sonra medresenin, ne zamana kadar varlığını devam ettirdiği bilinmemektedir. Zira medrese yapısı günümüze ulaşmamıştır.

SARI HATİB MEDRESESİNİN GELİR VE GİDERLERİ

Sarı Hatib Medresesi’nin akarı ile ilgili ilk bilgiye 1522 yılında ulaşılmaktadır. Sivas’taki Burucıye Medresesi’nin vakıf köylerinden olan Ankara’nın Çubuk Kazası’nda bulunan Kafırsaray, Kavacık, Karyağdı, ve Köşrelilik köylerinin geliri Mevlânâ Abdullah adlı şahsın yaptırdığı, sonradan Sarı Hatib Medresesi olarak ifade edilen medresenin tasarrufuna bırakılmıştır. Bu tarihte geliri 15.222 akçedir ve müderris maaşı olarak tahsis edilmiştir (1522, 71b.72b). 1530 yılına ait vakıf kayıtlarında da köylerin geliri aynı şekilde ve miktarda medresenin tasarrufundadır (MVAD 438, s. 388). 1571 yılı tahririnde bu gelir 15.226 akçe

Ankara’da Beş Asırlık Medrese: Sarı Hatib Medresesi

kaydedilmiştir (Köse, 1998, s. 26: 558, vr. 65b-67a). 16. yüzyıla ait vakıf geliri hakkındaki bilgiler bu kadarı ile sınırlı iken 17. yüzyıl gelirleri ya da muhasebesi hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

1180/1766 yılında yapılan bir atamada “...Ankara derûnunda Sarı Hatib Medresesinin vakfı olan Çubukemir kurâlarından Saray ve Köşrelilik ve Kavacık nâm kurâların arzîyelerinden zirâ’at ile hâsıl olan mahsûlat ve bağ ve bağçe ve bostanların a’şâr-ı şer’iyeleri....” şeklinde belirtilen ifadeye göre Çubuk’taki adı geçen köyler Sarı Hatib Medresesi’nin vakıf köylerindendir ve vâkıfın şartı gereği müderrislerin tasarrufuna bırakılmıştır (VGMA, 1057.21(47).5).

Evkaf Nezaretince kayıt altına alınan Rumi 1264-1269/Miladi 1848-1853 yıllarını içeren muhasebe cetveline göre, Sarı Hatib Medresesi’nin dokuz yılda hesaplanan toplam geliri 30.150 kuruştur. Buradan tevliyet ve tedris işleri için 18.600 kuruş, medrese öğrencileri için 5.000 kuruş, medresenin bakım ve tamir ihtiyacı için 4.150 kuruş harcanmıştır (VGMA, 1969.154). Rûmî 1280/Milâdî 1864 yılında vakfın geliri 12.696 kuruş kaydedilmiş ve bu yıl tevliyet ve tedris vazifesi için 10.760 kuruş, öğrencilere 206 kuruş ve tamirine 148 kuruş masraf edilirken muhasebe harç masrafı için 1.537 kuruş harcanmıştır (VGMA, 1974.45.162). On yıl boyunca düzenli yapılan muhasebe kayıtlarından, vakfın gelir ve giderinde dikkat çeken bir değişikliğin olmadığı anlaşılmaktadır (VGMA, 1955.15.89; 1975.176). 1300/1883 yılında medresenin tamir ihtiyacının olduğu dilekçe, Müderris Abdullah Efendi tarafından Ankara Vilayetine gönderilerek medresenin geliri 2.584 kuruştan 600 kuruşunun tamirata, kalan 1.900 kuruşunun ise müderrisin tasarrufuna bırakıldığı bildirilmiştir (BOA, EV.MKT.1194.201).

19. yüzyılda Sarı Hatib Medresesi’nin muhasebe kayıtlarında bazı değişiklikler dikkati çekmektedir. Tahmis bedeli şartının uygulanmasından kaynaklı, Cemaziyelâhîr 1306/2 Mart 1889 tarihinde vakfın 1283-1303 yılları arasındaki tahmis bedellerinin tamamı hesaplanmıştır. Karyağdı, Kavacık, Kafırsaray, Köşrelilik köylerinden gelir elde eden Sarı Hatib/Mevlânâ Abdullah Medresesi’ne de tahmis bedeli uygulaması gerçekleşmiştir. Tahmis bedelinin tamamının medreseye ödenmesinden, bu tarihte medresenin mamur olduğu ve personelinin de tam hizmet verdiği anlaşılmaktadır (BOA, EV.MKT.CHT.247.136.137).

Sivas’taki Buruciye Medresesi’nden ayrılarak Sarı Hatib Medresesi’nin vakıf köyleri olan Çubuk’taki dört köyden alınan öşür vergisi geliri medresenin müderrislerinin tasarrufuna bırakılmıştır. Ancak Sivas’ta Buruciye Medresesi Vakfı’nın mütevellisinin, Sarı Hatib Medresesi müderrislerinin tasarruf hakkına müdahalesi olmuştur. Müteveli, Çubuk’taki vakıf köylerinden elde edilen gelirden hakkı olduğunu iddia etmiş ve bunun üzerine bu durum müderrisin 17 Muharrem 1128/12 Ocak 1716 tarihinde kadiya sunduğu arzuhalde sonra Divan-ı Hümayun’a gönderilmiştir. Burada yapılan sorgu ve araştırma neticesinde Sivas’taki mütevellinin evlâd-ı vâkıftan olduğu ancak vakıf şartnamesine göre hissesinin bulunmadığına dair karar çıkmıştır (BOA, İV.54.5964).

MEDRESENİN EĞİTİMİ VE PERSONELİ

Osmanlı eğitim kurumları içinde teşkilat bakımından kapsamlı ve eğitim niteliği bakımından yüksek seviyede eğitim veren müesseseler medreselerdir. Muallimhanelerde eğitimini tamamlayan talebeler medreselerde müderrislerden çeşitli dersler alıp belli bir süre dâhilinde eğitimlerini tamamladıktan sonra mezun olabilmişlerdir. İlmiye sınıfının yetiştirildiği medreselerden mezun olanlar müderris, müftü, kadi ya da kâtip olma yetisini kazanabilmiştir. (Baltacı, 1976, s. 19-20). Mezun olan talebeler sırası gelince yirmi ya da yirmi beş akçe vazife ile ilk görevlerine başlamaktaydı. Terfi edince otuz-otuz beş akçe, daha sonra kırklı ve elli medreselerinde müderris olabiliyorlardı (Uzunçarşılı, 2014, s. 65).

Medreseler, müderrislerin aldıkları ücrete göre Hâriç, Dâhil, Sahn, Altmışlı, Süleymaniye şeklinde statüye ayrılmışlardır (İpşirli, 2003, s. 330).

Ankara’da kurulan Sarı Hatib Medresesi’nin vakfiyesine ulaşamadığından, eğitim işleyişi ile ilgili şartlar ve bilgiler öğrenilememiştir. Elde edilen bilgiler diğer arşiv kaynaklarından öğrenilmektedir. 27 Şevval 1106/10 Haziran 1695 tarihinde Sarı Hatib Medresesi’nin müderrisi Ahmed Efendi bir arzuhal sunarak hariç itibardan dâhil statüye terfi etmek istemiştir (BOA, CMF.158.7896). Buradan medresenin hâriç payesinde olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmalar neticesinde Ahmed Efendi’nin arzuhaline verilen yanıtı ulaşılammıştır fakat 16. yüzyılda medresenin derece bakımından kırklı derecede olduğu ve sahn payesi verildiği, 17. yüzyılda ise dâhil olarak altmış payeye sahip olduğu bilinmektedir (Ergenç, 1995, s. 26; Baltacı, 1976, s. 141).

Tipik Osmanlı medreseleri bir dersane etrafında öğrenci hücrelerinden mütevellitler. Sarı Hatib Medresesi’nin fiziki yapısı ile ilgili bilgiye ulaşılammıştır, yalnızca medresede dört öğrenci hücresinin bulunduğu bilinmektedir. Medresede görev yapan personel; müderris, hâfız-ı kütüp ve ders-iâmdan oluşmaktadır. Sarı Hatib Medresesi’nde okutulan dersler ile ilgili mâlûmata ulaşılammıştır ancak medreselerin genelinde okutulan fıkıh, hadis, tefsir, sarf, nahiv, mantık, kalam, beyan, edep, hendese gibi derslerin burada da okutulduğu düşünülmektedir (Galanti, 2005, s. 218).

MÜDERRİSLER

Sarı Hatib Medresesi’nin, medrese ve vakıf çalışanları ile görevlilerin vazifelerindeki sorumluluklar ve alacakları maaşlar hakkındaki bilgiler vakıfnamesi bulunmadığından tam olarak öğrenilememiştir. Bu bilinmezlik, bazı münferit belgelere konu olmuş; vakfiyenin olmayışından dolayı vazifeliler, bunların görev tanımları ve alacakları maaş sorun teşkil edegelmiştir. Buna örnek bir durum, 1128/1716 yılında mütevellinin müderris maaşına müdahalesi şeklinde tezahür etmiş, nihayetinde Divan-ı Hümayun’dan gelen karar ile neticeye ulaşmıştır (BOA, İE.EV.54.5964). Başka bir sorun, 1291/1874’te gündeme gelerek, medrese görevlerinin kimlere tahsis edileceğinin Muhasebe-i Umûmiye İdaresi’nce araştırılması istenmiştir. Sonuç olarak, vazifelilere uygulanacak usûl; “*bervechi teamül-ü kadim üzere*” olmuş, eskiden olageldiği haliyle, vakfın toplam geliri üzerinden tamir masrafları ve öğrencilere verilen ücret sarf edildikten sonra kalan miktarın müderris ve mütevelliler arasında taksim edileceği ifade olunmuştur (BOA, EV.MKT.719.49).

968/1560 senesinde medresenin müderrisinin adının Mahmud Esved Köseç olduğu bilinmektedir ve buradan medresenin tek müderrisle eğitime devam ettiği anlaşılmaktadır (Baltacı, 1976, s. 173). Sonraki dönemde medresenin müderrislerinin tevliyet vazifesini yürüttükleri de görülmektedir. Vâkıfın tevliyet hakkındaki şartını ifade eden Safer 1327/Mart 1909 tarihli bir belgede; vâkıfın, tevliyetin evlâdiyet üzere devam etmesini, evlattan kimse kalmadığında bu vazifenin medresede müderris olanlara verilmesini istediği ifade edildikten sonra tevliyetin vefat eden Ali Bahri Efendi’den oğlu Kazım Efendi’ye tevcih olduğu kaydedilmiş ancak Kazım Efendi’nin vâkıfın evladından olup olmadığının araştırılması istenmiştir. Bkz. (BOA, EV.MKT.3290.56).

Tedris ve tevliyet vazifelerini devam ettirmekte olan Mustafa Efendi’ni vefatı üzerine, müderrislik Mehmed ve Osman Efendi’ye tevliyet ise yalnızca Osman Efendi’ye Rebiülâhîr 132/Şubat 1720 tarihinde tevcih olmuştur (1067, 115(189).24). Bu tarihten on sene sonra medresenin eğitim görevini Osman Efendi ile Seyyid Abdurrahim Efendiler devam ettirmişlerdir (VGMA, 1328.67). Tevliyet ve tedris işlerini birlikte yürüten görevlilerden biri de Hacı Bayram Veli Hazretleri’nin oğullarından Şeyh Kasım Baba oğlu Hacı Edhem’dir. 1207/1793 yılındaki bir atama kaydında, Sarı Hatib Medresesi’ne yarım hisse ile tevliyet vazifesini yerine getiren Şeyh Kasım Baba oğlu Hacı Edhem’in vefat ettiği

Ankara'da Beş Asırlık Medrese: Sarı Hatib Medresesi

bildirilerek, yerine günlük yedi kuruş ücretle Seyyid Mustafa oğlu Seyyid Süleyman'a tevcih olunduğu kaydedilmiştir (530, 184(187).9).

19. yüzyıla gelindiğinde üç müderrisin aynı anda eğitime devam ettiği, hisselerden birinin 1296/1879 yılında Abdullah oğlu Abdulhâlim Efendi tasarrufuna, ikinci hissenin 1252/1836 yılında, Mehmed oğlu Seyyid Abdullah Efendi'ye ve üçüncü hissenin ise 1272/1855 yılında Hafız Mehmed Efendi'ye tevcih olduğu görülmektedir (BOA, EV.MKT.CHT.207.20.1081; BOA, EV.MKT.986.53). Mahmud? Medresesi'nde “Ankaravî” adında bir müderris, Ankara Vilayeti'ne ve Evkaf Muhasebeciliği'ne bir dilekçe göndererek Sarı Hatib Medresesi müderrislerinden Mehmed Efendi'nin vefat ettiği, yerine görevini bırakacak evlâdı olmadığından, medresede müderrise ihtiyaç olduğunu ve bu vazifenin kendisine tevcih edilmesini istemektedir. Müderrislik görevi için müderris Seyyid Ahmed Efendi ve Seyyid Mehmed Efendiler tarafından da dilekçe ile başvurular olmuştur. 8 Safer 1241/22 Eylül 1825 tarihinde Şeyhülislam Mevlânâ Mehmed Tahir Efendi'nin işaretiyle, Ömer oğlu Ankaravî Mehmed Efendi'ye müderrislik görevi tevcih olunmuştur (BOA, EV.MKT.1432.86; VGMA, 281.152). 1307/1889 yılında müderrislik vazifesi Abdülhalim Efendi'ye tevcih edilmiş ancak müderrisin Dersaadet'te Mahmud Paşa Medresesi'nde misafir bulunmasından dolayı vazifesine birkaç ay gecikeceği bildirilmiştir (BOA, EV.MKT.1595.167). 29 Temmuz 1325/11 Ağustos 1909 tarihinde müderris Kadıncızzâde Abdülhalim Efendi'nin Dersaadetten icazet aldıktan sonra Sarı Hatib Medresesi'nde eğitimde olduğu kaydedilmiştir (BOA, EV.MKT.3326.168).

ÖĞRENCİLERİ

Vakfiye bilgilerine ulaşamayan Sarı Hatib Medresesi'nde talebeler ile ilgili şartlarda bilinmezlikler mevcuttur. Medrese öğrencilerinin mevcûdu, ne kadar ücret aldıkları veya talebelerin kimlerin olduğu ile hangi dersleri aldıkları gibi bilgilere ulaşılabilirken, öğrenciler hakkında edinilen bilgiler yalnızca 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarını kapsamaktadır. Rumi 1264-1269/1848-1853 yıllarını içeren vakıf muhasebesinde, altı sene zarfında, öğrencilere verilen ücretin toplamı 5.000 kuruştur (VGMA, 1969.154). Rumi 1280 yılında 250 kuruş, 1281 yılında 206 kuruş, 1282 ve 1283 yıllarında 225'er kuruş ve 1284 yılında ise 250 kuruş Sarı Hatib Medresesi öğrencileri için ödenen ücret miktarıdır (VGMA, 1974.45.162; 1954.188). Rumi 1289 yılında bu miktar artarak 750 kuruşa yükselmiştir (BOA, EV.MH.1700.355).

1317/1900 yılına ait Maârif Salnâmesi kayıtlarında, Sarı Hatib Medresesi'nde 24 talebe mevcûdu bulunmaktadır (Salnâme, 1317, s. 959). 1325/1909 yılında “*Nefs-i Ankara'da bulunan medreselerin mahâl ve mevkîleriyle vakıflarının ve müderrislerinin ve cihât-ı ilmiyeye müteallık evkâfın vezâif ve Esâmisi ve her birinde kaç bab hücre olduğunu hâvi defterdir*” ifadesiyle kaydedilen bilgilere göre medresede dört talebe hücre bulunmaktadır (BOA, EV.MKT.3326.168). Her hücrede kaç talebenin kaldığı ve bunların isimleri bilinmemektedir. Ancak Ankara'daki diğer medreseler incelendiğinde en fazla talebe ücreti ödenen medresenin Sarı Hatib Medresesi olduğu anlaşılmaktadır (Şan, 2025, s. 303-308).

HÂFİZ-I KÜTÜB

Sarı Hatib Medresesi'nde personel olan görevlilerden biri hâfız-ı kütüblerdir. Bu vazife ile ilgili bilgiler medresenin ilk dönemlerinde bulunmazken Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın vakfettiği kitaplarla birlikte vazife tahsisi oluşturulmuştur. Fıkıh ve hadis kitaplarından oluşan on cilt kitap Çorlulu Ali Paşa tarafından, Sarı Hatib Medresesi'nde muhafaza edilmek üzere 1143/1730 yılında vakfedilmiştir. Kitapları muhafaza etmekle sorumlu hâfız-ı kütüb aynı zamanda medresenin müderrisleri Osman ve Mehmed Efendilerdir. Mehmed Efendi'nin vefat etmesiyle Hacı Musa oğlu Ahmed Efendi, hâfız-ı

kütüp vazifesini kendi üzerine berat ettirmek istemiş ancak vâkıfın, hâfız-ı kütüp vazifesini müderrislerin icra etmeleri şartı gereği bu vazife Ahmed Efendi'den alınarak Osman Efendi ile Seyid Abdurrahim Efendi'ye, şeyhülislam Mevlânâ Abdullah Efendi'nin işaretleri ile tevcih olunmuştur. Vâkıfın şartı gereği hâfız-ı kütüb olanlara vazifesi karşılığında günlük beş akçe ücret verilmektedir (Özdemir, 1998, s. 52; VGMA 1328. 64.67).

DERS-İ ÂM

Medresede öğrencilere veya camilerde halka açık ders veren şahıslar için kullanılan bir üvandır. Ders-i âm olabilmek için medreseden mezun olarak icazet almak ve bir imtihana girmek gerekmektedir. Bu üvân bir görev için verilen ad olabilmekle beraber, müderrislerin veya ulemanın dersiâm eylemeleri yani ders vermeleri olarak da kullanıldığı bilinmektedir (İpşirli, 1994, s.185). Sarı Hatib Medresesi'nin görevlilerinden bahsederken, ders-iâm olarak anılan bir üvâna rastlanılmıştır. 1243/1827 yılında İstanbul'dan Ankara Kadısına bir ferman gönderilerek Mevlânâ Abdullah Medresesi'nin dersiâm görevine Seyyid Osman Efendi'nin atandığı fakat Seyyid Osman Efendi'nin bu görev için bazı eksiklik ve yetersizliklerin olduğu ifade edilmiştir. Bu konunun araştırılması istenmiş, neticede Seyyid Osman Efendi, ders-iâm görevine layık bulunmuştur (VGMA, 281.174). Medresede dersiâm görevi ile ilgili ulaşılan tek kayıt olan bu belgeden yola çıkarak medresede böyle bir vazife tanımı olduğunu söylemek oldukça güçtür. Vakıf muhasebe kayıtları incelendiğinde bu vazife ile ilgili bir maaş tahsisi ya da harcama kalemi bulunmamaktadır. Ders-iâm vazifesi ile ilgili arşiv kaynaklarında farklı belgeler olup tarafımızdan ulaşılamamış olabilir ya da bu vazifenin personeli medreseye bu tarihte geçici bir görevle tahsis edilmiş olabilir veya dersiâmdan kast edilen vazife, müderrislik vazifesi olabilir. Tek belgeden yola çıkarak bir hüküm vermenin yanıltıcı olabileceği düşünülse de belgeden öğrenilen bilgilerin burada işlenmesi ve aktarılması uygun bulunmuştur.

SONUÇ

16. yüzyılın başlarında inşa edilen Sarı Hatib Medresesi, 20. yüzyıl başlarına kadar Ankara'nın eğitim, kültür ve sosyal hayatını aydınlatmayı başarmıştır. Ankara'nın hayırseverlerinden Sarı Hatib Mevlânâ Abdullah Efendi, Ankara merkezinde Hacı Seydi Mahallesi'nde bir medrese kurmuştur. Vâkıfın, vakıf şartnamesine ulaşılamamasından ve adının çeşitli şekillerde anılmasından kaynaklanan farklılıklardan dolayı medresenin adında bazı karışıklıklar olmuş bu da medresenin adında ve arşiv belgelerine yansımada bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Telif çalışmalarda, hakkında kısa bilgilere yer verilen ve kurucusu, yeri ve kuruluşu hakkında bilinmezlikler ifade edilen Sarı Hatib Medresesi, bazı arşiv kaynaklarında Mevlâna Abdullah Medresesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın sonunda, Mevlâna Abdullah ile Sarı Hatib'in aynı şahıslar olduğu anlaşılmış; medresenin adı da kurucusuna namzet iki farklı şekilde anılmıştır. Ancak bazı münferit belgelerde kaydedilen; *Sarı Hatib medresesi vakfının nam-ı diğeri Mevlâna Abdullah idiği...*, *Ankara'da Abdullah Sarı Hatib binâ eylediği...*, *Ankara'da vâkı' Sarı Hatip-Mevlânâ Abdullah demekle mârûf medrese...* gibi ifadeler medresenin adı meselesine açıklık getirmektedir.

Sarı Hatib Medresesi'nin masraflarının karşılanması maksadıyla Sivas'ta bulunan Buruciye Medresesi'nin vakıf köylerinden dört köyün geliri buraya tahsis edilmiştir. Çubuk Kazası'ndaki Karyağdı, Köşrelik, Kafırsaray, Kavacık adlı köyler 1522 yılından itibaren Sarı Hatib Medresesi'ne gelir sağlamışlardır. Medresede müderris olanların tasarrufuna bırakılan bu gelirden öğrenciler ile medresenin tamir ihtiyaçları için tahsis ayrılmıştır. Vakıf

Ankara’da Beş Asırlık Medrese: Sarı Hatib Medresesi

muhasebe kayıtlarındaki bilgilere göre medreseye düzenli olarak gelir sağlanmış ve bu da eğitimin aksamamasını sağlamıştır.

Medresenin eğitim statüsü olarak kırklı dereceye sahiptir ve sahn payelidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde ortalama derecede bir medresedir. Müderris atamalarının düzenli gerçekleştirilmesi medresenin eğitime ara vermeden devam ettiğinin göstergesidir. Bünyesindeki öğrenciler için burs ödemesi yapıldığı, vakıf muhasebe kayıtlarından öğrenilmektedir. Müderrisler ile birlikte hâfız-ı kütüp ve ders-iâmdan oluşan görevliler Sarı Hatib Medresesi’nin personelini oluşturmuştur ancak araştırmalar neticesinde bu vazifelerin müderrisler tarafından yerine getirildiği anlaşılmıştır. Müderrislerin vazifesini ifa ettiği diğer görev tevliyyettir. Medresede aynı anda dört müderrisin görev yaptığı, verilen müderris hisselerinden ve hisselerle göre ödenen maaşlardan anlaşılmaktadır.

Önemli kimselerin Sarı Hatib Medresesinde müderrislik yapmaları medresenin itibarını artırmıştır. Hacı Bayram Veli Hazretlerinin evladından Şeyh Kasım Baba’nın oğlu Hacı Edhem, Sarı Hatib Medresesi’nde müderrislik yapmıştır. Medresenin itibarını artıran ve önemli medreselerden olduğunu gösteren diğer mesele, Sadrazam Çorlulu Ali Paşa’nın on ciltlik kitabını buraya vakfetmesidir. Kitapların muhafazasını Sarı Hatib Medresesi müderrislerinden isteyen Ali Paşa, bu vazifesinin ücretini de kendisi tayin ederek müderrislere ödemesini sağlamıştır. İstanbul’da Kütüphanesi olduğu halde bazı kitaplarını Sarı Hatib Medresesi’ne bağışlamasının gerekçeleri ileri araştırmaya muhtaç bırakılarak sonraki çalışmalara öncülük etmesi beklenmektedir.

Sarı Hatib Medresesi ile ilgili erişilen belgeler arasında en son tarihli belgeler olan 1325/1909 yılına ait müderris ataması ve Rumi 1326/1911 yılına ait muhasebe kaydından, medresenin bu tarihte eğitim hizmetine devam ettiği anlaşılmaktadır. Yaklaşık beş yüz yıl Ankara’da eğitim veren Sarı Hatib Medresesi ile ilgili bazı bilinmezlikler ve karışıklıklar bu çalışma ile giderilmeye çalışılmış, edinilen bulgular değerlendirilmiştir. Böylece Ankara’da tipik bir Osmanlı medrese profili bu çalışma ile ortaya çıkarılarak Sarı Hatib Medresesi’nin tarih içerisindeki nâmı ve hak ettiği paye iade edilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

1.Arşiv Kaynakları

1.1. Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

EV. MKT. 3386. 157; 577-192; 578-121; 1432-86; 3326-168; 1595-167; 719-49; 3290-56; 1194-201; 986-53.

EV.MKT.CHT, 247-136,137; 207-20-1081.

EV. MH. 1700-355.

İE. EV. 54-5964.

CMF. 158-7896; 78-3865.

Salnâme-i Maârif-i Umûmiye, 1317.

2.Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

2.1. Defterler: 281, 1974, 1975, 1954, 1955, 1328, 1969; 1981

2.2. Hurufat Defterleri: 1057, 530, 1067, 1138

3.Tahrir Defterleri

MAD-9; MVAD 438; 928/1522 tarihli Vakıf Tahrir Defteri; TKGMA 558.

4.Kitap, Tez ve Maddeler

Baltacı, C. (1976). *XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri*. İrfan Matbaası.

- Çalık, S. (2017). Tarih İçerisinde Ankara'nın Jeopolitik Ve Jeostratejik Konumu. *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences*, (cilt 9).
- Çınar, H. & Gümüşçü, O. (2002). *Osmanlı'dan Cumhuriyete Çubuk Kazası*. Bilge Yayınevi.
- Ergenç, Ö. (1995). *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*. Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları.
- Eyice, S. (1992). *Burûciye Medresesi*. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (cilt 6). TDV Yayınları.
- Farooqi, S. (2000). *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*. Çeviri Neyyir Kalaycıoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Galanti, A. (2005). *Ankara Tarihi I-II*. Çağlar Yayınları.
- Günel G. & Kılıcı A. (2015). Ankara Şehri 1924 Haritası: Eski Bir Haritada Ankara'yı Tanımak. *Ankara Araştırmaları Dergisi* (ss. 78-104).
- İpşirli, M. (2003). Medrese. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (cilt 23, ss. 327-333). TDV Yayınları.
- İpşirli, M. (1994). Dersîâm. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (cilt 9, ss. 185-186). TDV Yayınları.
- Köse, İ. (1998). *Ankara Evkaf Defteri 1571* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öney, G. (1972). *Ankara'nın Dini ve Sosyal Yapıları*. Ankara Üniversitesi DTCF yayınları.
- Özdemir, R. (1998). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şan, B. (2024). *Osmanlı Döneminde Ankara'da Faaliyet Gösteren Medreseler* (yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2014). *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*. Türk Tarih Kurumu.
- Üçer, M. (2018). Sivas'ta Bir Medeniyet Burcu Burûciye Medresesi. *Şehir Kültürü Dergisi-Hayat Ağacı* (sayı 35, ss. 41-46).